

Feruza ABDULLAEVA,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti dotsenti, PhD
E-mail:abdullayevaferuza@gmail.com
Tel: +998 97 7372112

PhD M.Daliyeva taqrizi ostida

TURIZM TERMINOLOGIYASINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Annotatsiya

Butun dunyoni qamrab olgan globallashev jarayoni natijasida har bir sohada jadal rivojlanishlarni uchratish mumkin. Turizm sohasida o'zarishlar ham fikrimizning isbotidir. Mazkur maqolada zamonaviy tilshunoslikda terminlarning o'rni va ahamiyati haqida so'z boradi. Shu bilan bir qatorda, turizm terminologiyasini o'rgatishdagi zamonaviy interaktiv texnologiyalar va ularning ta'limdagi o'rni haqida so'z yuritiladi. Shuningdek turizmga xos terminologik leksikaning xususiyatlari va ularning bir biridan farqlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: terminologiya, termin, so'z, turizmologiya, terminologik leksika, amaliyot, milliy terminologiya, ta'lim, pedagogik jarayon, turizm pedagogikasi, siyosiy turizm, kasbiy turizm.

SPECIFIC ASPECTS OF TEACHING TOURISM TERMINOLOGY

Annotation

As a result of the process of globalization covering the whole world, rapid developments can be found in every field. Changes in the field of tourism are proof of our opinion. This article talks about the role and importance of terms in modern linguistics. In addition, modern interactive technologies for teaching tourism terminology and their role in education are discussed. Also, the characteristics of the terminological lexicon specific to tourism and their differences from each other are studied.

Key words: terminology, term, word, tourismology, terminological lexicon, practice, national terminology, education, pedagogical process, tourism pedagogy, political tourism, professional tourism.

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Аннотация

В результате процесса глобализации, охватившего весь мир, быстрые изменения можно найти во всех областях. Изменения в сфере туризма являются подтверждением нашего мнения. В данной статье говорится о роли и значении терминов в современном языкознании. Кроме того, обсуждаются современные интерактивные технологии обучения туристической терминологии и их роль в образовании. Также изучаются особенности терминологической лексики, специфичной для туризма, и их отличия друг от друга.

Ключевые слова: терминология, термин, слово, туризмология, терминологическая лексика, практика, национальная терминология, образование, педагогический процесс, туристская педагогика, политический туризм, профессиональный туризм.

Kirish. Ta'lim pedagogikaning obyekti bo'lib, shaxsning shaxsiy rivojlanishga yo'naltirilgan jarayonidir. Uni tashkil etilgan pedagogik jarayonda o'qitish, tarbiyalash, ta'lim berish uning predmeti hisoblanadi. XXI asning globallashev jarayoniga dunyo xalqlarining faol muloqoti, shu jumladan turizm ham yordam berdi. Zamonaviy dunyoda turizm faoliyatining rivojlanish ko'lami, turizm pedagogikasining shaxsni tarbiyalash va turizm mutaxassislarini tayyorlashda amaliy faoliyat sohasi sifatida rivojlanishi va shakllanishini aktuallashtiradi.

Turizm bugungi kunda jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, ko'plab mamlakatlarda muhim daromad manbalaridan biriga aylangan. So'nggi paytlarda turizm insonlarning bo'sh vaqtini tashkil etish usuli sifatida mashhur bo'lib bormoqda. Bunga transport va aloqaning jadal rivojlanishi, aholining faravonlik darajasining ko'tarilishi, insonlarning bo'sh vaqtining ko'payishi va unga qadriyat sifatida munosabati shakllanishi yordam bermoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Turistik faoliyat shu qadar o'ziga xos va ko'p qirrali bo'lib bormoqda, u rekreatsiya, kognitiv, gedonistik, kommunikativ va boshqa ko'plab funksiyalarni o'z ichiga olmoqda. Sayohat paytida insonlar madaniy va dam olish muassasalariga: muzeylarga, teatrlarga, ko'rgazmalarga tashrif buyurishadi, mamlakatlar, hududlarning tarixiy, madaniy, tabiiy xususiyatlari bilan tanishadilar, sayohatning maqsadi butunlay boshqacha bo'lishi ham mumkin[1]. Kishilarning turistik faoliyati insonlarning bo'sh vaqtlari kabi hodisaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ko'rib chiqilishi kerak. Bo'sh vaqtlarda bilimning turli sohalariga bo'yicha yangi narsalar o'rganiladi va bo'sh vaqtni o'zlashtirish amalga oshiriladi. Sayohatning yangi shakllariga, o'quv, kognitiv, biznes-turlar, ekstremal va chang'i sayohatlari, safari sayohatlari, dengiz sayohatlari va boshqalarga ham talab o'sib bormoqda.

Bundan tashqari, an'anaviy turistik xizmatlar - turar joy, ovqatlanish, ma'lum bir ekskursiya to'plami va boshqalar bilan qoniqmaydigan kishilarning madaniy, kognitiv ehtiyojlari ortib bormoqda.

So'nggi yillarda turizm sezilarli darajada rivojlandi va xalqaro miqyosdagi ommaviy ijtimoiy-iqtisodiy hodisaga aylandi. Uning jadal rivojlanishiga dunyo davlatlari va xalqlari o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy, ilmiy va madaniy aloqalarning kengayishi yordam bermoqda. Turizmning keng miqyosda rivojlanishi millionlab odamlarga o'z vatani va boshqa mamlakatlar tarixi haqidagi bilimlarini kengaytirish, ma'lum bir mamlakatning diqqatga sazovor joylari, madaniyati, an'analari bilan tanishish imkonini beradi[2].

Mamlakatning iqtisodiy va madaniy salohiyati bir jihatdan turizm sanoatining holatiga bog'liq. Davlat turistik ta'lim va pedagogik paradigmani rivojlantirishdan manfaatdor. Tarbiya va ta'limda shaxsiy manfaatlar va jamiyat manfaatlariga yo'naltirilganlikni uzviy ravishda uyg'unlashtirish, yoshlarni individualizm va kollektivizmning haddan tashqari holatlaridan qochib, hayotiy to'g'ri maqsadlarni tanlashga yo'naltirish kerak. Uzoq vaqt davomida ta'limning shaxsiga yo'naltirilgan qadriyatlarini pedagogik faoliyatning gipertrofiyalangan kollektivistik konsepsiyalariga bo'ysunar edi. Shuni inobatga olgan holda turizm pedagogikasining ham strategik, ham taktik darajada rivojlanishi davlat, jamoat va shaxsiy tarkibiy qismlarning birligida, ularning tizimli, integratsiyali tarzda amalga oshirishi kerak. Hatto Arastu ham, - "ta'lim-tarbiya davlatning muhim vazifasi

bo'lib, u insonda zarur fazilatlarini shakllantirish bilan shug'ullanishi kerak"[4], deb hisoblagan. Arastu ko'rsatgan tarbiya omillari pedagogikaning shaxsni to'g'ri shakllantirish haqidagi birinchi ilmiy ta'rif sifatida ilmiy ta'limotga asos bo'ldi.

Tahlil va natijalar. Qadimgi yunon faylasufi Afлотun ta'kidlaganidek, "davlatning o'zini-o'zi saqlab qolishining asosiy sharti fuqarolarni solihlik ruhida tarbiyalashdir". Suqrot "inson shaxsi"ni "gumanistik pedagogikaning falsafiy asosi" deb hisoblagan. "Inson esa o'rganish, ya'ni haqiqatni yetkazish bilan emas, balki uning ma'nosini mustaqil izlash bilan tarbiyalanishi kerak. Insonning eng qimmatli jihati bu haqiqatni (axloqni) ko'ra bilish va o'zini munosib tutish qobiliyatidir"[5], - deb hisoblagan.

Keyingi avlod olimlari inson tarbiyasi qonuniyatlarini shakllantirdilar, samarali pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqdilar va amaliyotga tadbir etdilar. Pedagogikaning fan sifatida shakllanish tarixi shuni ko'rsatadiki, uning paydo bo'lishi va rivojlanishi jamiyatning yangi avlodlar hayotiga tayyorgarlik ko'rishdagi obyektiv ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlari bilan belgilanadi. Pedagogika nazariyasida ta'lim ikki jihatdan o'rganiladi:

a) jamiyatning funksiyasi sifatida to'plangan qadriyatlarini yangi avlodlarga o'tkazish: bilim, axloq, ish tajribasi, mulkchilik tajribasi va milliy boyligni ko'paytirish ham uyushgan shaklda (ta'lim tizimida), ham o'tgan avlodlar tajribasini o'rganish orqali va atrof-muhitga tasiri;

b) shaxs rivojlanishini boshqarish sifatida. Pedagogika fani shuni e'tirof etadiki, "tarbiya asosan odamlarning dunyoqarashini, odob-axloqini rivojlantirish, shaxs xususiyatlari va insoniy xatti-harakatlarini shakllantirish maqsadida shaxslararo muloqot orqali amalga oshiriladi, o'rganish esa turli mavzudagi nazariy va amaliy faoliyat turlari orqali amalga oshiriladi, intellektual va aqliy faoliyatga yo'naltirilgan. Ukraina olimlari N.Nichkalo, I.Zyazyun, V.Kremen, V.Fedorchenkolarning asarlarida turizmning pedagogik jihatlarini o'rganishda turizm pedagogikasi predmetini aniqlash zarurligi e'tirof etilgan. Uning tadqiqot predmeti, bir tomondan, ta'lim to'plangan qadriyatlarini uzatishning samarali vositasi sifatida, shuningdek, turizm bilan shug'ullanish jarayonida shaxs xususiyatlarini maqsadli o'zgartirish, madaniy va tabiiy meros haqidagi tushunchalarni kengaytirishdan iborat.

Ikkinchi tomondan, turizm ta'limining pedagogik tizimi kasbiy bilimlarni yangi avlodlarga yetkazish vositasi sifatida, turizm faoliyati jarayonida ko'nikmalarni shakllantirishdir. Turizm pedagogikasining dual predmetini shakllantirish mumkin: "Turizm sohasida mutaxassisni tarbiyalash, tayyorlash va rivojlantirish nazariyasi va amaliyoti" va "Turizm ta'lim va rivojlanish nazariyasi va amaliyotining xususiyatlari"[6]. Demak, turizm pedagogikasi turistga nisbatan tarbiyaviy ham, turizm mutaxassisiga nisbatan esa tarbiyaviy ahamiyatga ega. Turizm orqali inson tabiatni, madaniyatni, insonlar bilan muloqotni, o'zini o'zi anglaydi. Turizm hayotga ongli va mas'uliyatli munosabatda bo'lishni o'rgatadi, o'zining biologik, psixologik salohiyatini ro'yobga chiqarish, o'z shaxsini rivojlantirish imkonini beradi. Xullas, turizm pedagogikasi turizm vositasida ta'lim va tarbiya berish va turizm faoliyatini rivojlantirish qonuniyatlari haqidagi fandir.

Muhokama. Turizm orqali shaxsni rivojlantirish muammosi an'anaviy pedagogika fanining diqqat-e'tibori mavzusi emas edi. Unda turizmning tarbiyaviy va sog'lomlashtirish funksiyalari, uning shaxsni rivojlantirish uchun rekreatsion, moslashuv va aksiologik imkoniyatlari, shaxsning subyektiv faoliyati e'tibordan chetda qolgan edi. Shaxs rivojlanishining asosiy omillari ichida rivojlanib boradigan, yoshga qarab o'zgarib turadigan, yangi sifat xususiyatlariga ega bo'lgan va shaxsiy o'sishda muhim rol o'ynaydigan ijodiy turizm faoliyati alohida muhim ahamiyat kasb etadi[7]. Shaxsning shakllanishi uchun ijtimoiy tizimlarning, jumladan, turizmning ta'siri masalalari muhim ahamiyatga ega. Bunday sharoitda turizm pedagogikasi kategoriyalari alohida ahamiyatga ega. Turizm pedagogikasini o'rganuvchilar quyidagi asosiy kategoriyalarni egallashlari kerak:

1. Ta'lim. Bu kategoriya fanni uslubiy asoslarni ishlab chiqishda yetakchilik qiladi, turizm faoliyatining mazmunini ochib beradi, turizm uchun mutaxassislarni kasbiy tayyorlash, nazariyotchilar va amaliyotchilar e'tiborini turizmning ta'lim modellari jalb qiladi. "Ta'lim" tushunchasi turli obyektiv va subyektiv omillarga bog'liq bo'lgan ko'p omilli jarayonni anglatadi. Agar obyektiv omillar sifatida mamlakatning ijtimoiy-tarixiy xususiyatlari, madaniy an'analari, ta'lim tizimi bo'lsa, ta'lim jarayoni tashkilotchilarining subyektiv shaxsiy fazilatlarini, ularning pedagogik mahorat darajasi, psixologik xususiyatlar va ta'lim jarayoni ishtirokchilarining qadriyat yo'nalishlaridir.

2. Borliq. U turizm tadqiqotchilarini shaxsning jismoniy, aqliy va ijtimoiy fazilatlar tashuvchisi sifatida mavjudligining obyektiv haqiqati, xarakteri, o'ziga xosligi, boyligi, mahsuldorligi va konstruktivligiga e'tibor qaratadi, ya'ni "borliq, dunyo-butunlay boshqacha" muammosini o'rganishga urg'u beradi. Ushbu toifa kontekstida turizm tushunchalari, turlari va shakllari alohida ahamiyatga ega bo'lib, "turizm bo'lish"ning turli xil xususiyatlarini to'ldirish darajasi va murakkabligini tasdiqlaydi.

3. Ong. U turizm shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega: voqelikning manfaatdor rivojlanishi, boshqa dunyoga, odamlarga, o'z shaxsiga ongli munosabatni shakllantirish qobiliyatidir.

4. Faoliyatlar. Insonning chet el madaniyati bilan o'zaro munosabatda bo'lishni, unga maqsadli ta'sir ko'rsatishni, insonning ehtiyojlarini qondirish qobiliyatini dolzarblashtiradi. Turizm pedagogikasi kontekstida shaxsning madaniy va ijodiy faoliyati muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy turizmning turli dasturlarini ishlab chiqishda tadqiqotchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatadi, turli yoshdagi guruhlarining ustuvorliklarini bilishga ko'maklashadi.

5. Qiymat. Ushbu kategoriya turizm pedagogikasining nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqishda yetakchi o'rinlardan birini egallaydi, chunki turizm shaxsni rivojlantirishning axloqiy va qadriyat jihatlari turizmning global axloq kodeksi va xalqaro qonunlar va aktlar tomonidan tan olingan. Demak, nazariyotchilar va amaliyotchilar afzalliklarni tanlashda qadriyat yo'nalishlari, turistning "tabiat – madaniyat – boshqa shaxs" tizimiga qulay va noqulay munosabatlari muammosiga ko'proq e'tibor qaratishlari kerak.

6. Maqsad va natija. Ushbu kategoriya turizm pedagogikasi kontekstida turizm tashkilotchilari nimaga intilayotganini, ular yakuniy natijani baholash mezonini deb biladigan narsalar bilan uyg'unlashtirish zarurligini bildiradi. Maqsad - tabiatga, madaniyatga, odamlarga nisbatan mas'uliyat bilan munosabatda bo'lishga, xorijiy madaniyatda axloqiy jihatdan faolligni ko'rsatishga qodir bo'lgan shaxs ekanligidir. Natijada shaxsning shaxsiy rivojlanishi, dunyoga bo'lgan qadriyat munosabatlari tizimi takomillashidan iborat.

Turizm pedagogikasining uslubiy asoslarini ishlab chiqishda asosiy unsurlar: maqsadlar, vazifalar, funksiyalar va asosiy kategoriyalar bilan asoslash kerak. Turizm ta'limi va o'qitishning uslubiy asoslarini o'rganish quyidagi yo'nalishlarni nazariy asoslash va amaliy amalga oshirishni nazarda tutadi:

- Pedagogik jarayonni insonparvarlashtirish;
- O'qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirish;
- Turizm uchun kadrlar tayyorlashda yuqori malakali mutaxassislarning ishtiroki;
- Turizm ta'limi mazmunini rivojlantirish va takomillashtirish;

- Sohada kadrlar tayyorlash tizimini moliyaviy taminlash.

Xulosa. Turizm pedagogikasining mohiyati tushunishda uning insonparvarlik yo'nalishini belgilash muhim ahamiyatga ega. Zero, bugungi kunda turizm pedagogikasi turizm mutaxassislarini kasbiy tayyorlash muammolarini hal qiladi, turizm praxeologiyasi esa turizm amaliyoti haqida tushuncha beradi. Turizmshunoslikning tadqiqot predmeti turizmni ilmiy tushunishning huquqiy, siyosiy, konfliktologik va boshqa jihatlarini hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Гершунский Б. С. Философия образования XXI века. - М.: "Совершенство", 1998.
2. Ермоленко А. Коммуникативная философия: монография. – М., 2003.
3. Зорин И. В. Теоретические основы профессионального туристского образования: монография. - М.: Советский спорт, 2001.
4. Культура и образование специалистов туристской сферы: современные тенденции и прогнозы: материалы. Междунар. науч.- практ. конф. (13-14 октября 2004 г.). - М.: КУТЭП, 2004.
5. Лукьянова Л.Г. Образование в туризме: учеб. - метод. пособие. / Л. Г. Лукьянова. – М., 2008.
6. Любичева О. О. Туризмведение: поступление в профессию / О. О. Любичева, В. К. Бабарицкая. - К.: Изд. - полиграф, центр «Киевский университет», 2008.
7. Международная научная конференция «Образовательные программы ЮНЕСКО в области спорта, культуры и туризма», Красноярск (Россия) 17-18 июля 2001 года.
8. Приезжева Е. М. Педагогические условия подготовки студентов к анимационной деятельности в процессе профессионального туристского образования: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Э. М. Приезжева. - М.: РГБ, 2003.
9. Туризмология: концептуальные основы теории туризма: науч.учеб. изд. - М.: КУТЭП, 2008.
10. Туризмология (теория туризма): учеб. - метод. пособие, со спец курса / В. С. Пазенок, В. К. Федорченко, О. А. Кручек, И. М. Минич. - К.: КУТЭП, 2010.
11. Фоменко Н. А. Педагогика высшей школы: методология, состояние стандартизация туристического образования. - К.: Изд. дом «Слово», 2005.
12. Фоменко Н. А. Стандартизация туристского образования: теория, методика. – М., 2011.